

Kurban ve Çocuk Araştırması 2007

DENEYİM 1

Cesaretle değindiginiz bir toplumsal yarayla ilgili size katkıda bulunmak için kendi anımı gönderiyorum. Tıp Fakóltesi'ndeki sınıf arkadaşlarımla ağına da gönderdim. Cesaretle başladığınız araştırmanızı aynı cesaretle sürdürmenizi ve tamamlamanızı dilerim.

4 yaşlarındayım (1951 doğumluyum). Ankara'da o zaman emekli tümgeneral olan dedemin, ailemizin oturması için yaptırdığı binanın 20 yıllık banka borcu tamamlanmıştı. Bunun için bir kurban kesmek istedi. Apartmanın birkaç meyve ağacı da bulunan arka bahçesine bir kuzu konuldu. Onu besleme görevini ben gönüllü olarak üstlenmiştim. Yaz olması dolayısıyla yenen bütün karpuz kabuklarını topluyor ve olacıklardan habersiz sevdiğim kuzucuğa götürüyordum. Kuzu ile dostluğum, günümün çok büyük bir bölümünü oluşturuyordu. Ama bir gün, bahçe kalabalıklaştı ve eli bıçaklı bir takım adamlar kuzucuğun çevresini sardı.

Sonradan anlatıldığına göre, kıyametleri koparmışım. Beni bir türlü susturamamışlar. Herkes şaşkın, bıçaklar ellerinde kala kalmışlar. Sonunda dedem, "verdiğim söz, torunumdan daha mı önemli? Bırakın kuzuyu, vazgeçtim, kurban kesmeyeceğim" demiş. Bugün bile aradan 50 yıl geçmesine karşın, karpuz kesildiği zaman kabuğundan yükselen koku bana bu olayı anımsatır. Bir de o kuzu kesilmiş olsaydı, dedemi değerbilirlikle anımsamak yerine neler hissedeceğim aklıma gelir.

DENEYİM 2

Sanırım 6-7 yaşlarındaydım. Kurban bayramına çok az zaman kalmıştı ve ailem de bir koyun almıştı.

Normalde koyunları pek sevmememe rağmen, kuzenlerimle o koyunu pek bi sevmiştik. belki gerçekten "kurban" olacağını bildiğimiz için!

Amcamların bahçesinde duruyordu koyun bayrama kadar! Bizse onu o kadar çok sevmiştik ki, kesileceğini unutup onun evcil bir hayvan olduğunu düşünmeye başlamıştik; ona bakıyorduk, besliyorduk ve hatta ona şu an hatırlayamadığım bir isim bile bulmuştuk... Bayram sabahı her çocuk gibi erken kalkmıştik, koyunumuzun yanına gittik. Biz onunla ilgilenirken diğer hayvanların kesimi çoktan tamamlanmış, sıra bizi koyunumuza gelmiş. Babam geldi koyunu alacaktı. Bizse o ana kadar unuttuğumuz, onun kesilmek için alındığı gerçeğiyle yüzyüze geldik. Sonra hep birden ağlamaya ve karşı koymaya başladık. O kadar üzölmüştük ki, babamlar dayanamadılar ve kesmemeye ikna oldular. Ve o gün biz kazandık, koyunumuz kesilmedi... ☺

Ama daha sonra ne olduğunu hatırlayamıyorum, muhtemelen biz, koyunlar sadece kurban bayramının ilk günü kesilir diye düşündük ve ilk günü atlattığımız için de rahatladık. Belki babamlar da o koyunu bir yerlere götürüp bir şekilde kestiler ve belki biz onun etini yedik habersiz, afiyetle...

Ama o gün koyunumuz kesilmiş olsaydı bu hikaye muhtemelen beni bir şekilde acıtacaktı anlatırken, belki babamın koyunumuzun katili olduğunu düşüncektim. Büyüyünce insanın aynı şekilde düşünmemesi, bunu kanıksaması ne tuhaf!

DENEYİM 3

Aslında ilk hatırladığım yaş olarak tam bilmiyorum. Ama bana sunulan şeklinin bir kutsala dair olduğunu hatırlıyorum.

Köyde büyüdüğüm için hayvan kesilmesi de yabancı gelen bir tutum hiç olmadı. Köy kültürü için bunun sorgulanmasına gerek yoktu. Çünkü hayvanlar büyütülür, yetiştirilir, çobanlığı yapılırdı..

Sadece bölük pörçük aklımda olan bir nokta bir koyunu kaçırmaya çalışmamızdı. Kocaeli'ne taşındıktan sonraydı bu. Sanırım o zaman hayvan daha değerliydi; kız kardeşim de ben de o hayvanın kaçıp gidebilmesi ya da bizimkilerin vaz geçmesi için dua etmiştik.

Ama kesilmişti. Şimdi bile hatırlayınca yüreğim sızladı. Acı imiş.

Bu bizim evde kesilen son kurban oldu. Orta okulda idim son vakit. Orta 2-3 falan sanırım. Ve bir daha kestirmedik. Annem babam da çok zorlamadılar bizi.

Halen bazen talep ederler ama nedense kesmeye de yanaşmazlar..

DENEYİM 4

Araştırmanız çok anlamlı ve önemli, kutlarım. Çünkü, hayvanlara dolayısıyla doğaya – benim düşünceme göre hangi dinsel, kutsal vs. saikle olursa olsun – karşı bu bilinçli ve bence anlamsız katle, üstelik bir şenlik havasında tanık olmak çocukların psikojisinde ciddi yaralanmalar ve karışıklar oluşturuyor kanısındayım. Vejetaryen değilim, sağlık için gerektiğine inandığım ölçüde et yiyorum ancak bence, - bildiğim kadarıyla İslamdaki bu konudaki inanışa göre - bir insanın kendi “kurtuluş”u için bir – bazen maddi gücüne göre birkaç! – hayvan kurban etmesi çok ilkel bir ritüel ve ortaya çıktığı zamanlardaki insanın gelişmişlik ve bilinç düzeyiyle bilemediği anlayamadığı güçlere karşı acizlik duygusuna olan tepkisi olarak nitelendirilip anlaşılabilir bu ritüelin halen aynen sürdürülmesi anlaşılmalıdır. Neyse, bu işin inançla ilgili kısmı ve elbette karşı çıkılabilir veya tartışılabilir. Laf kalabalığı yaptıysam af dileyerek, beklentinize uygun şekilde, deneyim ve gözlem(ler)imi paylaşmak istiyorum.

Birincisi, benim kendi çocukluk deneyimlerimden örnekleri içeriyor. İslami – dinsel değerlere kendince bağlı ve Kütahya'da yaşayan bir ailede yetiştirdim ve doğal olarak ailemin yanında yaşadığım süre boyunca, kurban bayramındaki kesimlere tanık oldum. Şu an 36 yaşındayım, yaklaşık 18 yaşımdan beri kurban bayramlarında ailemin yanında olmuyorum genelde. Başka bir şehirde yaşıyorum ve ailem dahil yakın çevremizin bir kısmı son bir kaç yıldır kurban kesimlerini artık mezbahalarda yaptırıyor genelde veya bağış yoluyla bu 'ibadet'i yerine getiriyor, Yani, şükür ki en azından şu an örneğin benim yeğenimin veya ailedeki diğer küçük çocuklarımızın bu kesimlere canlı canlı tanık olma ihtimali – konu komşudakiler hariç – düşük.

Ancak, çocukluğumda ve ilk gençliğimde – yaklaşık 16-17 yaşlarıma kadar – kurbanların bizim evin bahçesinde kesilmesine tanık oldum. Biraz büyüdükten sonra, rahatsız olduğum görüntülere tanık olmamak için uzak durmayı ve izlememeyi bilinçli olarak seçtim ve esasen ailem çocukların kesim görüntülerini izlemelerine korkabilecekleri düşüncesiyle pek sıcak bakmazdı, bazen engeller bazen izin verirdilerdi. Ama ben 10-11 yaşlarına kadar, meraktan kurban kesimlerini izlerdim ve dehşetle karışık bir keşfetme, şaşkınlık, acıma ama – pek içime sinmese, mantığım

almasa da, ailede aşıl原因 değerlerin verdiği inanışla – “üzerimize düşeni yapmış olma” duygusunun verdiği teselli karşımı duygular arasında gider gelirdim. Bazen “neden bu hayvanları kesiyoruz, yazık değil mi?” diye sorduğumda, annem İslamda kurban inancının kökenindeki peygamberin hikayesini anlatır (gökten inen koç sayesinde peygamberin çocuğunu kesmekten kurtulması), “eğer hayvanlar kurban edilmeseydi, biz sizi kesmek zorunda kalırdık” gibi ‘çok ikna edici’ fikrini söylerdi. Babam da, “e kızım et yiyoruz ya kasaptan alıp, köfte patates yemeyi seviyorsun ya. O zaman et de yemememiz lazım değil mi, ama doğanın gereği bu. Üzülme, kafayı takma sen” gibi daha teskin edici ve akla yatkın şeyler söylerdi ama yine de benimseyemezdim bu işi.

Kurban kesildiği gün, genelde uzaktan izlerdim ve hayvanın boğazının kesilmesi aşamasına bakamazdım. Ancak, daha sonra hayvanın parçalanması ve iinin boşaltılması aşamalarında, bir kuzunun koyunun veya her ne kesiliyorsa içinde ne var, neler olup bitiyor merakıyla iyice incelerdim. Çocukken biyoloji derslerine meraklıydım, okulda da derslerde bir kaç kez hayvan gözü, kafatası gibi şeyler incelemiştik ve ben canlıların anatomilerine meraklıydım, o nedenle bir dönem doktor olmak bana bir dönem cazip görünmüştü. O yüzden, kesilen hayvanlar benim için ilginç bir inceleme nesnesi oluyordu. Genelde, hayvanın derisinin yüzülmesi aşamalarında kasaba yardımcı olan babamın yanında dikilir, bıktırana kadar onlara sorular sorardım, burası ne, bu hangi organ, neden böyle, vs... Ama yine de içimi bulandıran, korkutan bir tarafı da vardı. Annem bazen, biraz da korkumuzu yenmemiz ve “alışmamız” için kesilen etlerin oraya buraya taşınması işini bize verirdi ve yaşım daha küçükken bu etlerden korkardım ve genelde reddederdim. Ama biraz daha büyüdüğümde, yani sanırım 10 yaşlarından sonra, biraz daha duyarsızlaşmışım artık, çünkü sanıyorum artık – halen dehşet veren boğazlanma aşaması hariç – kesilip parçalandıktan sonra o hayvan bizim kurban ettiğimiz, öldürdüğümüz bir canlı olmaktan çıkıp, kasap vitrininde sallandırılan ve bizim büyümemiz için satın alınıp yememiz gereken bir gıdaya dönüşüyordu gözümde. Sonra da zaten, afiyetle yerdim et yemeklerini.

O aileyle dostlarla beraber yeme içme bayram şenlik harçlık alma vs. aşamalarında artık hiç bir suçluluk duygusu kalmıyor, tamamen normalleşiyordu olay. Sadece ilk et parçaları tencereye atılırken, bu etlerin biraz önce aşğıdaki sevimli ve çaresiz hayvana ait olduğu düşüncesi bir süre içimi burkardı. Ancak, beni o hayvanların binbir direnişlerine rağmen ayaklarının bağlanıp yere yatırılma anları, o anlarda artık çaresizce kendilerini bırakmaları, kesimden sonraki çırpınışları ve kafa gövdeden ayrıldıktan saatler sonra bile, hatta elimde taşıdığım tepsilerdeki etlerde halen süren seyirme, titreme en çok etkileyen şeylerdi. Bir kez bir arkadaşımın, kendi yakın çevresinde bir kaç ailenin bir araya gelerek kestiği bir boğanın kafası kesildikten sonra iplerinden kurtulup sokaklarda delicesine başsız halde bir süre koştığına, insanların da onun peşinden panik ve korkuyla koştığına dair – ne kadarı abartı bilmiyorum ama gerçek – hikayesini dinlemiş ve çok etkilenmişim, rüyama girmişti o görüntüler. Bir de büyüklerin bazılarının, hem dinsel görevlerini yerine getirme sevinçleri hem de o kesim anlarında hayvanların bağırışları karşısında üzüntüleri ve “biz insanlar çok caniyiz” gibi yorumları beni şaşrtır, kafamı karıştırdı. Bazen de bu çelişkiyi komik bulur, aleni dalga geçerdim insanlarla. Tabii, çocuk olduğumuz için hoşgörölürdük ama bir yandan da dinin gerekleri konusunda bir kez daha bilgilendirilirdik.

Benim deneyimimden hatırladığım ve aktarabileceğim belli başlı şeyler bunlar. Ama beni kendi deneyimimden daha çok etkileyen ve yüreğime dokunan erkek kardeşimin

bir bayram sürecinde yaşadıklarıydı. Tam hatırlayamıyorum ama yaklaşık 4-5 yaşlarındaydı, bende 14-15. Kardeşim hayvanları çok severdi, daha 3 yaşlarındayken çöplerden kedileri kuyruğundan tutarak getirip evin bahçesinde beslemeye çalışması yüzünden yediği kedi tirmikleri ve annemin öfkesini net hatırlıyorum. Bu dönemlerde biz yeni bir eve taşınmıştık ailemle ve o evin bahçesi çok küçük olduğundan, eskiden en azından bir kaç gün önce, hatta daha uzun zaman önce alınıp bahçede bir süre bizce beslenen kurbanlık hayvanları o şekilde barındırma şansımız pek olmuyordu. Ama biz çocuklara bu yeni gelen bir kaç günlük misafir dostlar eğlenceli geldiği ve onlarla oynamaktan, ot, su vs. vermekten zevk aldığımız için babam bazı bayramlarda hayvanları evin küçük bahçesine veya bodruma getirir, bir iki gün onlarla oynamamıza izin verirdi. Hayvanlara ot yedirmeyi çok severdik, hatta kurban kesileceği sabah babam hayvanlara su içirip, okşayıp severek sakinleştirme işini bize verirdi bazen. Hayvanları ölmeden önce sevgi ve şevkatle okşamak, bıçakları hayvanlara göstermeden kesim ortamının hazırlanması ve gözlerinin bağlanarak kesilecek yere getirilmeleri gibi “insafılıca” yöntemler biraz içimizi rahatlatıyordu sanıyorum ama yine de sevmiyorduk çocuklar olarak bayramın bu saatlerini pek. Etrafın kan ve et kokusuna bulanması, erkenden bir sürü koşuşturmacanın evde başlaması da cabasıydı. Erkek kardeşimin biraz akli başına gelmeye başladıktan sonra hayvanlarımızı neden kesip yediğimize dair isyanları, üzüntüsü ve kesim günü yerlere yatarak ağlayıp tepinmeye varan tepkileri nedeniyle babam artık hayvanları kesimden hemen önce evin bahçesine getirmeye ve bizim özellikle de erkek kardeşimin tanık olmamasına çalıştığını hatırlıyorum. Bir sene, işte kardeşimin 4-5 yaşlarında olduğu yıl yani, bir aile dostunun koyununun yavruladığı kuzu uzunca bir süre, babamın ortak olduğu fabrikanın bahçesinde beslenmişti, Hatırladığım kadarıyla, kuzuyu alarak ailem o sene hem bu aile dostuna yardım etmek, hem de kendileri besleyerek gıdasının düzgün olduğunu, hasta olmadığından emin oldukları bir hayvan kesmek gibi “deneysel” bir çabaya girmeye karar vermişlerdi. Çünkü o zamanlarda hastalıklı hayvan satımından dolayı bayram günü hayal kırıklıkları yaşayanlar çok oluyordu, sanıyorum denetimler daha gevşekti, bilemiyorum. Bu aynı zamanda, erkek kardeşimin hayvan sevgisi ve hayvan besleme merakı için de bir çözüm yolu olacaktı, çünkü kardeşim sokakta bulduğu kediyi köpeği eve getirmek ve beslemek istiyordu, annemse pislik ve bakımı zahmetli olacak diye, evin bahçesinde bile kesinlikle hayvan istemiyordu. Neyse, kardeşim o sene, nerdeyse her gün eve epey uzakta olan fabrika bahçesine gidip kuzuyla oynadı, besledi.

Ancak, o sene kurban bayramından birkaç gün önce, artık iyice büyüüp besili bir koyun olan bu hayvan evin bodrumuna kurbanlık aday olarak getirildiğinde işin rengi değişti. Kardeşim, önce hayvan artık daha yakınında olduğu için mutlu oldu, belki de O'na kendisi için getirildiği söylenmişti bilemiyorum. Ama sonra bir şeyler sezinlemeye başladığında, hayvanın başından dolayısıyla bodrum katından ayrılmaz oldu. **“Kuzumu kesmeyeceksiniz değil mi?”** diye başlayan sorgulamaları, niyeti anlamasıyla beraber küskünleşmesine, saldırganlaşmasına ve kendi çocuk yöntemleriyle önlemler almasına dönüştü. Anneannemin kötü niyetli olmayan ama cahilce, güya onu yatıştırma niyetiyle “oğlum, sevaptır, bak o sana ne kadar dua edecek onu kurbanlık mertebesine getirdiğin ve etini yediğin için” tarzı laflar etmesi ve babamın bu sene onun kesileceğini itiraf etmesi üzerine kardeşim çılgına döndü. Bayramdan bir gün önce, bodruma kendini hayvanla beraber kitledi. Geceye kadar ordan onu çıkaramadık bir türlü, babamın “tamam kesmeyeceğiz” diye yalvarması kar etmedi, çünkü çocuk kandırıldığını düşünüyordu ve haklıydı. Biz de kızkardeşimle beraber, “kesmeyelim bu hayvanı nolursunuz çok üzülürüz çocuk” diye anne babama yalvardık. Cevapları, “kızım bu saatten sonra yeni kurbanlığı nerden bulacağız, hem

para ayırmamıştık bulsak da, mecburen kesilecek. Yaptık bir hata ama çocuktur, unuttur, biz ona yenisini alırız sonra, o artık onun kuzusu olur, ölene kadar besler” oldu. Bu vaadi kardeşime de yaptılar ama başka hayvan istemediğini, kuzusunu vermeyeceğini söyledi. Çok kızıp üzüldüğümüzü hatırlıyorum o gün ama bir çare de bulamadık kızkardeşimle.

Ama asıl olay, bayram sabahı patlak verdi. Gece bin bir güçlkle ikna edilerek bodrumdan çıkardıkları kardeşim, koyununun kesilmeyeceğine inanmıştı artık, belki de yorgun düşmüştü direnmekten. Ama, ertesi sabah, annemlerin farketmeden kesim işini halletme ve onu bahçeden uzak tutma taktiklerini sezince, bir yolunu bulup gizlice bodruma inmiş ve hayvanı bodrumdan bahçeye dua eden hoca eşliğinde götürdüklerini görünce çığlık çığlığa ağlamaya ve tepinmeye başlamış. Biz çığlıkları üzerine aşağıya inince, kardeşimi hayvana sıkı sıkı sarılmış ve bırakmam kestirmem diye çığlıklarla ağlarken bulduk. Kimseyi yanına yaklaştırmıyordu, en sonunda hayvanı yere oturtup üstüne yattı ve asla vermeyeceğini söyledi. Gözleri ağlamaktan şişmiş, sesi bağırımdan kısılmıştı, bir yandan da ayaklarını kafasını yerlere vuruyordu. İşin ilginç, hayvan tüm bu velveleye rağmen çok sakindi. Üstünde tepinen kardeşime hayvan bir şey yapacak diye korkuyorduk, yanına da yaklaşamıyorduk ama hayvan öylece yere oturmuş, üstünde tepinen kardeşimi adeta teselli edercesine koklayıp duruyordu. Bu manzara bana çok dokunaklı gelmişti, çok üzülmüştüm, anne babama ve anneanneme bir kaç öfkeli laf söyledikten sonra uzaklaştım ordan. Ama annemle babam kardeşimin ne kadar etkilendiğini, durumun ciddiyetini artık kavramışlardı, çocuk kriz geçiriyordu resmen. Kardeşime üzüntüden bir şey olacak diye hepimiz korkmaya başlamıştık, o zaman 8-9 yaşlarında olan kızkardeşim de çığlık çığlığa ağlamaya başladı. Komşulardan duyanlar bahçeye toplanmaya başladı, kimisi “ya çekin çocuğu, yarın unuttur” diyordu, kimi “kesmeyiverin bari bu sene kurban”. Kardeşimin o perperişan olmuş halini, o içten acısını nasıl safça ama etkili şekilde gösterdiğini hiç unutmuyorum. O koca koca insanların şaşkınlığını ve çaresiz görünümünü de.

Sonunda, babam hemen pazara gidip başka bir kurbanlık almaya karar verdi. Getirdiği yeni hayvan kesilene, kardeşimin kuzusu “garantiye alınana” kadar başından ayrılmadı çocuk, o ağlamak bağırımdan yorgun düşmüş haline rağmen. Aslında, yeni gelen hayvanın kesilmesine de içi razı olmuyordu ama karşılığında nerdeyse bir yıldır besleyip büyüttüğü kuzusunun kurtulması söz konusu olduğundan artık ona fazla bir şey diyemiyordu. Ancak, hepimize çok kızgındı, öfkeliydi. O günden sonra da günlerce aileye küstü, onun bu halleri, üzüntüsünün acısının gerçekliği beni çok etkilemişti ve biraz da suçluluk duymama neden olmuştu, sanırım benden on yaş küçük kardeşim kadar duyarlı ve cesur olmadığımı düşünmüş, utanmıştım. O seneki bayramı ve kardeşimin yaşadığı – yaşattığı bu travmatik olayı hiç unutmuyorum.

Çok uzattıysam özür dilerim ama bu konu beni çok uzaklara ve derinlerdeki anılara ve sızılara götürdü. Yalnızca bu deneyim ve gözlemlerden kaynaklı bir düşüncem değil kuşkusuz ama, meşru müdafaa halleri hariç çocuklara asla yoketme/öldürmenin meşru gösterilmemesi, çocukların kandırılmaması ve çelişkili mesajlar verilmemesinin çok önemli olduğunu düşünüyorum. Ve çocuklarda, biraz doğadan gelen bir şey mi nedir bilemiyorum, özellikle belli yaşlarda bir yıkıcılık eğiliminin de olduğunu düşünüyorum. Bu tür mesajlar ve tutumlar, çocukta yaşatmayı ve yaratıcılığı değil yıkıcılığı güçlendiriyor kanısındayım. Bizim toplumda böyle bir bilinci oturtmak halen güç gibi, ama bence doğrusu bu.

İnancının gereğini yerine getirmek isteyen insanlara saygı göstermek durumundayız kuşkusuz ama onların da aynı saygıyı ve düşünceliliği, aksi yönde duyarlık taşıyan

insanlara ve özellikle çocukların ruhsal gelişimlerine göstermeleri gerektiğini düşünüyorum. Bu aslında, yalnızca kurban kesiminin sonuçları meselesiyle değil, daha genel bir sorunla, çocukların anne babalarının inançlarına, tercihlerine “kurban gitmesi”, buna karşı aciz olmalarıyla ilgili bir sorun ve devletin sosyal görevlerinin kapsamında hal yoluna gitmesi gereken bir konu kanımca. Bunu bir kez daha görüyorum çalışmanızın düşündürtükleri vesilesiyle, bunun için de size teşekkür ederim ve ben de kendi alanıma giren devletin topluma karşı görevleri açısından bu konuda ne tür çalışmalar yapılabilir, düşüneceğim. Burdaki konu çerçevesinde daha kısa vadeli, acil bir çözüm arayışıyla bakınca da, kurban kesimi konusunda en azından daha medeni ve insani koşullarda gerçekleştirilecek yöntemler bulunması gerektiği kanısındayım, Varacağınız sonuçlar neler olacak bilemiyorum tabii ama dilerim çalışmanız karar vericileri bu yönde motive edici bir vesile olur.